

„Erőltetett menet”¹

Csoport: 14-16 évesek, drámabeli jártassággal, akik már jól ismerik Radnóti Miklós életét, és most éppen az utolsó évek verseivel foglalkoznak. Történelmi ismereteikre a magyartanár is épít.

Tér: Osztályterem, a lehető legnagyobb mozgástérrel . A tanári asztal üres, ha a drámaóra sikeresen átértelmezheti egy másik tárggyá, kibírta a defetiszálást.

Idő: 2x45 perc

Tanulási terület: Radnóti Miklós élete, munkatáboros, munkaszolgálatos szenvedései. Az élet értékei a halál árnyékában.

Téma: Az Abda felé haladó munkaszolgálatosok küzdelme a test és a lélek életben maradásáért.

Fókusz: Hogyan önthető erő az éppen feladni készülőbe?

Keret: A játékosok négy csoportban négy munkaszolgálatos szerepét építik fel, a tanár az éppen feladni készülő Radnóti 'játssza'. (*Mélyen egyetértek Gavin Bolton nézetével, aki a „D”-típusú dráma jellegzetességeit sorolva megemlíti, hogy „a drámát játékosnak, így a tanárnak is, nem kell rendelkezniük színészi adottsággal ahhoz, hogy közösen létrehozott történet során mélyüljön a tudásuk !”²*)

Eszközök: Radnóti „Napló”-ja; a figurateremtés tárgyai (fotó, rózsafüzér, egy viharkabát, francia nyelvű verseskötet, kertészolló)

Az óra menete

1. A tanár, miután újra pontosította, hogy Radnóti életének melyik szakaszáról tanulnak,

A) megkéri a csoportot, hogy a most következő néhány perces **bemelegítés** idejére egyezzenek meg, hogy a tanár utasításait nem lehet megkérdőjelezni, azokat kötelesek végrehajtani, és a nyersebb, esetleg durvább tanári hangot egy helyzet hangulati elemének tulajdonítják. A tanár hangsúlyozza, hogy nem szerepbe lépés történik, csak egy adott élethelyzet hangulatának megidézése.

B) Vagy: minden átmenet nélkül, autokrata, parancsoló hangon levezényel az osztálynak egy kemény **gimnasztikai gyakorlatsort**, kifáradásig, majd a fizikai mozgással

¹ TÖRÖK László: Erőltetett menet In: SZÜCSNÉ PINTÉR Rozália: *VEGYED-E? füzetek 7. DRÁMA-JÁTEK-TANULÁS Alkalmazott drámajátékok 1. – 10. osztály* Veszprém, Candy Kiadó 2003. 35 – 38.

² Gavin BOLTON : *A tanítási dráma elmélete.* Budapest, Marczibányi Téri Művelődési Központ, 1993. 64.

'meggyötört' tanulók fizikai állapotára úsztatja rá a 2. pont narrációját a munkatáborokról, deportálásokról, az 1944 őszt jellemző történelmi, társadalmi helyzetről. (Az 1. pont egyeztetett gyakorlatsora után is ugyanezt teszi a tanár.)

(A bemelegítő, viszonylag megterhelő gyakorlatsort – versbéli kép üzenetének valódi magtapasztalását – fontosnak tartom. A B) változat félrecsúszhat, a sokkhatásra törekvő tanár akár nevetségessé is válhat. Az előrejelzés optimális szintjén érdemes gondolkodni! Mi az, amit a játszóknak feltétlenül tudniuk kell, mi az, ami váratlanul érheti őket.)

2. Miután a tanár közléseiben megadta az óra későbbi részéhez fontos és elegendő információkat a munkatábori körülményekről, a költő tollából származó sorok felolvasásával – esetleg felolvastatásával – **naplórészlettel** és **versrészlettel** erősíti meg a **narráció** hordozta tartalmat:

A) „Ma reggeltől végre a gépüzemben dolgozom, – egy fűrógép mellett. A levegő tele van fűrészporról, ablaka nincs a teremnek, bűdös, de a munkavezető rendes és a munka testileg könnyebb. De a lábam egyre jobban fáj. Tíz óra hosszat állni „ (1943. márc.8.) „Hirtelen végeszakad a kintalvának. P. őrmester műve, munka után elengednek a csomagokért, este bevonulás a Hungária-körúti zsidó Aggok házába. Az alagsorban lakunk, a Halottaskamra mellett, nedves karbólszagú pincében, egy század már lakja, egy eldugult, förtelmes W.C., egy vagy két mosdócsésze, szalma alig van, rengeteg bolha. A gyárban dolgozó századrészlegünk már négy napja lakik itt, befogadnak, egy szalmazsákot is kapok kölcsön. Szuronyos őr a kapuban., (1943. márc. 13.)

(Radnóti Miklós: Napló, Magvető 1989.)

B)

„Születtem. Tiltakoztam. S mégis itt vagyok.

Felnőttem. S kérdezem: miért? Hát nem tudom.

Szabad szerettem volna lenni mindig

S örök kísérték végig az uton.”

(Negyedik ecloga)

(Csábítók a költő szövegei, hogy egy irányított beszélgetésben értelmezzük a rétegeit, de akkor megragadhatunk egy megszokottabb irodalomórai modellnél. A két szöveg inkább átvezetés kívánna lenni az 1. és a 3. pont között.)

3. Az osztály alkosson két kisebb **csoportot**, nagyjából egyenlő létszámmal. Az egyik csoport tagjai néhány másodpercig **némajátékkal** jelenítsék meg, hogy valamilyen munkaszolgálatos kötelezettségüknek tesznek eleget, dolgoznak. Egyéni játékok, egyszemélyes történetek zajlanak, csupán egyszerre látunk mindenkit. Rövid gondolkodási idő után indul a némajáték, amelyet a csoport másik fele figyel, akik aztán – miután állóképpé merevedik az előző némajáték – kiválasztanak valakit, akitől mindent kikérdeznek – egy **'interjú'** keretében – a játszott szerepére vonatkozóan. (Ki ő? Mit csinál? Hogyan él nap mint nap? Mi a legnehezebb az egészben? stb.) A riport után szerepcserével mindenki kipróbálja a másik szerepet – nézőpontot is! A közös tapasztalatokat rövid, összegző, **értékelő beszélgetésben** gyűjtjük össze.

4. **Narrációban** elmondom, hogy a munkaszolgálatos évek idejét most leszűkítjük az Abda felé haladó végzetes menetelés időszakára. A katonák erőltetett menetben – *a katonai szakkifejezés értelmezendő!* - hajtják az egyre elcsigázottabb áldozatokat a nyugati határ felé. A betegek szekéren zötykölődnek, aki még bírja, az a szekér oldalába vagy egy társ karjába kapaszkodva vánszorog. Előkészíték négy **tárgyat**. Négy **kiscsoport** ebből a tárgyból kiindulva teremtsen meg egy-egy alakot, építsen föl egy **figurát**, aki ott ül a szekéren, vagy mellette halad. Ki ő? Hogy hívják? Honnan jön? Mi a foglalkozása? Kik a családtagjai, legközelebbi hozzátartozói? S végül: mi az az egy - kérdő – mondat, amelyik leghívebben kifejezi az ő jelenlegi legnagyobb gondját?

A **tárgyak**: egy szerelmespárt ábrázoló fotó; egy francia nyelvű verseskötet; egy rózsafüzér vagy imakönyv; egy kertészolló. Ennyi az adottság. A csoport szabadsága a tárgy motiválta életút, sors, viszonyrendszer kitalálása!

5. Az **egyeztetés** ideje utána csoportok egy-egy tagja üljön a tanári asztalra, az most az Abda felé tartó „szekér”, és a kitalált alak **szerepében** mutassa be magát, mondjon el magáról mindent, zárásként ama kérdő mondattal. („S kérdezed: miért? Hát nem tudom.”) A másik három csoport ezek után **kérdezheti** még őt mindarról, amit róla még tudni szeretne. Az alak nevében most már nemcsak a „szekéren” ülő, hanem az egész kiscsoportja válaszolhat. *(Mielőtt felszínessé válna a kérdezz-felelek, adjuk át a játéklehetőséget a másik csoportnak! Kezeljük szabadon a megadott formát! Ha pl. a rózsafüzérből vagy imakönyvből nem egy katolikus pap – jó alkalom lenne a Sík Sándorra való utalásra – hanem pl. egy nyolcgyermekes özvegy szerepét teremtették meg, örüljünk neki, s kérjük következetesen a szerep hitelességét, főképpen az óra következő szakaszában.)*

6. Tovább szűkítjük a megidézett időt. „ Bolond, ki földre rogyván fölkél... „ – írja Radnóti. Az osztály egy **egészscsoportos tablót** alkosson: az erőltetett menet a nap vége felé megy az országúton. Egész nap gyalogoltak, enni-inni alig álltak meg, nem tudják merre mennek, nem tudják mikor lesz már pihenő. A tanár tízig számol, addigra kell lassított mozgással a tablóba beállni. Ekkor a tanár egy **viharkabátot** – Radnóti abdai emlékművén ilyent visel a költő – tesz a földre és elmondja, hogy a kabát az ebben a pillanatban földre rogyó, s a magában-magával már végképp számot vető költőt jelzi-jelenti. Pár másodpercig hagyja az **állóképet** a földön fekvő „költővel”.

7. Az állókép feloldása után a **tanár** közli, hogy amikor a viharkabátot magára ölti, a **költő szerepébe** lép. A költő ebben a pillanatban föladata mindent, nincs ereje, energiája sem lelkileg, sem testileg fölállnia. Nem lát okot arra, hogy újrakezdje a menetelést, a túlélés mindennapi önszuggesztíóját. A négy szereplő - a négy kiscsoport – feladata lenne, hogy saját életük, vagy a költő életének szépségeire, értékeire, fontos mozzanataira hivatkozva visszarángassák őt az apátiából, hogy rákiáltanak biblikus módon: „ Kelj föl és járj! „

A játék most a „**Fórum-színház**” szabályait idézően zajlik. Radnóti szerepét végig a tanár viszi, a *segítségre szoruló státuszt* megélve. A kiscsoportok egy-egy főt szerepeltetnek, a tanár tehát a megteremtett négy figurával rögtönöz. Bármelyik kiscsoport megállíthatja a játékot, ha játszóját újabb érvekkel akarja ellátni, ha új irányt akar szabni a játéknak. Fontos, hogy **érvrendszerük** az általuk megalkotott alak sorsából, vágyaiból, tapasztalataiból következzen. Remélhetően – főleg, ha a csoport elfogadja ezt az optimista-attitűdöt - a játékban is ráfelesel a „kerge világra” az idill, a „könnyüléptű béke”, s megteremtődik a való és a vágyott világ – életre hívó (?) léteztől eltávolító (?) – kontrasztja, ha nem is olyan lírai erővel, mint Radnóti költészetében. A játékidő leteltével – érvek, képek elfogytával - mindenki **kilép a szerepből**, majd a tanár felolvassa, elmondja kívülről (!!) (*a kabátot magán hagyva*) a pokol bugyraiban az idillbe kapaszkodó, az órának is címet adó Radnóti-verset. (*Ha a tanár a felolvasás mellett dönt, javasolom használni a Bori notesz facsimile kiadását. A Radnótival foglalkozó 'hagyományos' irodalomóráim állandó kelléke a megdöbbentő tárgyi emlék.*)

Radnóti Miklós: Erőltetett menet³

Bolond, ki földre rogyván fölkél és újra lépked,

³ RADNÓTI Miklós: Erőltetett menet In: RADNÓTI Miklós: Bori notesz . Budapest, Helikon Kiadó; Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985. 27.

s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet,
de mégis útnak indul, mint kit szárny emel,
s hiába hívja árok, maradni úgyse mer,
s ha kérdezed, miért nem? még visszaszól talán,
hogyan várja őt az asszony, s egy bölcsőbb, szép halál.
Pedig bolond a jámbor, mert az otthonok
fölött már csak a perzselt szél forog,
hanyatt feküdt a házfal, eltört a szilvafa,
és félelemtől bolyhos a honni éjszaka.

Ó, hogyha hinni tudnám: nemcsak szívemben hordom
mindazt, mit érdemes még, s van visszatérni otthon,
ha volna még, s mint egykor a hűs verandán
a béke méhe zöngne míg hűl a szilvalekvár,
s nyárvégi csönd napozna az álmos kerteken,
a lomb között gyümölcsök ringnának meztelen,
és Fanni várna szökén a rőt sövény előtt,
s árnyékot írna lassan a lassú délelőtt, -
de hisz lehet talán még! a hold ma oly kerek!
Ne menj tovább barátom, kiálts rám! S fölkelek!

/ Bor, 1944. szept. 15. /

8. Az órát a vers elhangzása után a versélmény és a játékelmény összevetésén alapuló **beszélgetés** zárja. Élményközpontúság jellemzi hát törekvésünket, akár Debreczeni Tiborét, akár mindenkiét, aki többek között egy lírai alkotás üzenetének, képeinek, Embertől Embernek szóló kódjainak megértése, átélése végett a drámapedagógiához fordul segítségért!

TOLDALÉK:

A leírás, óravázlat alapján elképzelhető, megvalósítható foglalkozás – nem utolsósorban a magam, de bárki „felhasználó” számára is megfogalmazott elágazásokkal, szabad irányokkal – sokféleképpen alakulhat.

A számomra egyik legemlékezetesebb bemutató foglalkozás a győri Révai Miklós Gimnázium 11-es osztályához kötődik, Wenczel Imre akkori tanítványaihoz. A Marcibányi Téri Művelődési Központ zsúfolásig megtelt színháztermében – talán még a múlt

évezredben(?), kerestem az akkori SZDN programját, de nem találtam meg – az érzékeny, nyitott, színházi eszközökkel jól bántó, az óra kínálta helyzeteket elfogadó fiatalokkal mély nyomokat hagyó másfél órát éltünk meg. Akkor megtoldottam egy szöveggel a foglalkozás záró, reflektív szakaszát. Orbán Ottó parafrázisát osztottam szét versszakonként és kértem a – zárszóként is funkcionáló – felolvasásokat. A modern (posztmodern) változat után már csak annyit mondtam: rajtatok a sor, hogy átalakítsátok a vers megfogalmazta világot....

Orbán Ottó: Töredék

Szeretettel köszöntjük Töred Bélát és nejét,
első adásnapunk óta hűséges budapesti
előfizetőinket

Magyar Televízió

Oly korban éltem én a földön,
mikor a majom visszaszállt a fára,
a százrészes tévédrámák közé,
hol a hős daliás menedzser, lő, sose fél,
s az elhagyatott nő könnyek közt kefél.

Oly korban éltem én a földön,
mikor Elektrát elektronikába
úsztatta át a nagy képmutató;
világképén a Föld roppant vegyesbolt –
vehetsz Wilkinson pengét s Knorr levesport!

Oly korban éltem én a földön,
mikor a hajló nádszál volt a mérték,
és Siker a mi Urunk-Istenünk,

és prófétája a nézői pontszám,
és híg szar gyűlt a kincseskamra polcán.

Oly korban éltem én a földön,
mikor az ember egy fotelben ülve
rágcsált, sörözött, lazított, butult,
s mint akit magába új vízözön nyel,
bámulta saját vesztét mély közönnyel.

.....

Oly korban éltem én a földön,
mikor a Guttenberg-galaxist mikrofilmre vették,
betűivel meg pókereztek, és a főhelyen
egy világító szemétláda állt,
s élő adásban látta az emberiség a Nagy Agyhalált...